

Igor Vukić, dipl. polit.
 Društvo za istraživanje trostrukog logora Jasenovac
 Pavlenski put 7d
 10000 Zagreb
 igor.vukic.zg@gmail.com

Prethodno priopćenje
 Primljeno: 01.02.2023.
 Prihvaćeno: 25.03.2023.

SUDBINA DON JURJA PARŠIĆA, ŽUPNIKA U JASENOVCU, RAKOVICI I DREŽNIKU

Katolički svećenik Juraj Paršić rođen je 1911. godine u Svetoj Nedjelji na Hvaru. Bogoslovni studij pohađao je u Splitu te u Senju, gdje je zaređen 1937. godine. Nakon upravljanja župom Poljice na Hvaru, Paršić zbog ratnih prilika i straha za život, u ljeto 1942. dolazi kao izbjeglica u Zagreb. Nadbiskup Alojzije Stepinac šalje ga u jesen 1942. za župnika u Jasenovac, u mjesto pored kojeg je 1941. godine osnovan radni i koncentracijski logor. U Jasenovcu je ostao do 1945. godine. Na kraju rata OZN-a ga je uhitila, ispitivala, a od 1948. pod lažnim imenom Matej Marušić djeluje kao župnik u Zavalju kod Bihaća te u župama Rakovici, Drežniku i Vagancu (sa sjedištem u Drežniku). Godine 1958. prebjegao je u Austriju i potom u Njemačku, gdje je i umro 1991. godine. U članku će se obuhvatiti i dosad neobjavljena arhivska građa o njegovu djelovanju u Jasenovcu, dva pisma koja je u emigraciji poslao zapovjedniku jasenovačkog logora Dinku Šakiću te pisma koja je iz Austrije i Njemačke razmjenjivao s prijateljima i poznanicima, a među njima i s onima iz Rakovice.

Ključne riječi: Juraj Paršić, logor Jasenovac, Drežnik, Rakovica, Dinko Šakić

Uvod

Životni put i svećenički poziv odveli su Hvaranina Jurja Paršića na mnoga zanimljiva mjesta i učinili ga sudionikom neobičnih događaja. Stoga istraživanje njegove sudbine može pripomoći rasvjetljavanju i boljem razumijevanju i drugih zbivanja u Drugom svjetskom ratu i poraću na hrvatskom prostoru. Paršić je od 1948. do 1958. bio župnik u Zavalju kod Bihaća te u župama Rakovici, Drežniku i Vagancu (sa sjedištem u Drežniku). Iz Drežnika je 1958. prebjegao u Austriju pa se zatim preselio u Njemačku, gdje je i umro 1991. godine, u bavarskom mjestu Glonnu. Župama u Zavalju i Drežniku upravljao je pod lažnim imenom Matej Marušić, a lažno je ime dobio i zato što je od 1942. do 1945. upravljao župom

u Jasenovcu, mjestu pored kojeg je 1941. postojao radni i koncentracijski logor. Paršić je rođen 1911. godine u Svetoj Nedjelji na Hvaru¹. Bogoslovni studij pohađao je u Splitu i Senju. Nakon upravljanja župom Poljica na Hvaru, zbog ratnih je prilika i straha da će ga Talijani internirati, izbjegao u Zagreb. Nadbiskup Alojzije Stepinac dodijelio mu župu Jasenovac u kojoj je nekoliko mjeseci ranije zbog bolesti umirovljen dotadašnji župnik. Nakon povratka u Zagreb u siječnju 1945., Paršić se s hrvatskom vojskom i civilima povlačio prema Austriji, ali je uhićen i vraćen u Zagreb. Ispitivan je u OZN-i o svojem radu u Jasenovcu. Pod nejasnim okolnostima uspio je sačuvati život i relativno brzo izaći na slobodu. O životu u Jasenovcu Paršić je objavio članak u Hrvatskoj reviji 1985. godine. Na taj članak kritičkim je pismom reagirao ustaški vojnik Mirko Vučić, pripadnik postrojbe koja je, uz ostalo, imala zadatak osiguranje logora. O Paršićevu držanju pred organima OZN-e nakon zarobljavanja 1945. svjedoči kraći iskaz u fondu Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača. Paršića spominju i dokumenti lokalnih vlasti Nezavisne Države Hrvatske: kotarske oblasti Novska i Velike župe Livac-Zapolje sa sjedištem u Novskoj. Preko sadržaja dvaju pisama koja je poslao 1976. iz župe Neuburg u Njemačkoj Dinku Šakiću, može se pokušati procijeniti i njegov odnos prema tom pripadniku jasenovačke logorske uprave i jedno vrijeme zapovjedniku logora. Treba napomenuti da se u većini ovih izvora radi o osobnim svjedočenjima, koja su uvijek obilježena svjedokovim svjetonazorom i ograničenim uvidom u zbivanja pa ih je potrebno uspoređivati s drugim svjedočenjima i dokumentima kako bi se potvrdila njihova vjerodostojnost. Uzevši sve u obzir, Paršićevi iskazi i komunikacija s drugim sudionicima događaja, donose niz vrijednih podataka i o zbivanjima u jasenovačkom logoru i drugim mjestima na kojima je boravio i radio.

Školovanje i rad na Hvaru

U Svetoj Nedjelji na Hvaru Juraj Paršić pohađao je osnovnu školu, od 1918. do 1922. godine. Do 1930. školovao se u gimnazijama u Travniku, Splitu i Dubrovniku. Bogoslovni studij od 1934. do 1938. započeo je u Splitu, a završio u Senju.² Svećenik je postao i njegov godinu dana mlađi brat Bertrand-Rando.³

¹ HR-HDA-306, ZKRZ-Zh, kut. 260, 13371, Juraj (Jure, Zore) Paršić (Sveta Nedjelja na Hvaru, 12. svibnja 1911. – Glonn, Njemačka, 1991.), ime oca bilo mu je Mate, a majke Marija, rođ. Plenković.

² PECIĆ, „Vlč. Juraj Paršić“, 95.

³ Frano PRCELA, „Sjećanja o Randa Paršića na jedanaest Titovih tamnica“, feljton, 1-3, Glas Koncila, 1.-15. svibnja 2011., Bertrand (Rando) Paršić (Sveta Nedjelja na Hvaru, 1912. –

Poslije zaređenja u Senju, 27. lipnja 1937., Juraj Paršić preuzima župu Poljica na Hvaru s 300 stanovnika. Kao dušobrižnik posvetio je posebnu pažnju radu s djecom i mladima. Osnovao je Katoličku akciju, Zajednicu malih križara, Društvo malih križarica, Križarsko sestrinstvo i Materinsko društvo. Uredio je i proširio crkvu sv. Ivana, davši joj današnji izgled.⁴

Župu Poljica napustio je 1942. godine i otputovao u Zagreb. U memoarskom zapisu objavljenom u Hrvatskoj reviji objasnio je da kako mu je život bio u opasnosti: „Dolje na Hvaru prijetile su mi dvije opasnosti: jedna od Talijana, koji su silom bili zauzeli gotovo cijelu Dalmaciju, i to na veoma surov način, poznat nama još iz Prvog svjetskog rata. Kad bi ih netko sa strane hrvatske vlasti podsjetio na Rimske ugovore, samo bi se posprдно nasmijali. Za njih je Dalmacija u cjelini – ireidenta.“⁵

Druga opasnost prijetila mu je od partizana. „Oni su započeli postepeno svoje akcije zastrašivanja, tako barem u početku, a onda kasnije proganjanja onih koji su bili na drugoj strani, ili uopće drugog političkog mišljenja. Mene su partizani jedne kasne večeri ‹ljubazno› upozorili s puškama u mene uperenim: neka se dobro pazim, jer da je došlo vrijeme kad se lako gube glave. ‹Neka znaš župniče da je fašistima došao kraj... evo da čuješ...›, i onda bi iz pušćanih cijevi, uperenim u vedro Nebo, ispraznili njihov ubojiti sadržaj“, napisao je Paršić.⁶

U članku don Paršić tvrdi da je u Zagrebu sudjelovao u manifestacijama protiv talijanske politike prema Dalmaciji te da je bio član izaslanstva dalmatinskih Hrvata i otočana koji su posjetili poglavnika Antu Pavelića. Prema Paršićevim riječima, on

Korčula 2004.), dominikanac, u vrijeme Drugog svjetskog rata služio u samostanima i župama u Splitu, u Bolu na Braču i Dubrovniku. Na kraju rata uhićen i u montiranom procesu osuđen na zatvor. Kaznu izdržavao u Staroj Gradiški do 1948. godine. Ondje je, uz ostalo, 1946. sudjelovao u ekshumiranju posmrtnih ostataka žrtava ratnog logora Stara Gradiška. Prema njegovu memoarskom zapisu, nakon stotinjak iskopanih leševa, naišlo se na leševe s ustaškim i njemačkim uniformama i oznakama pa je ekshumiranje naglo prekinuto. Ponovo je interniran 1957. na Goli otok. Zatvorske dane i progone jugoslavenskog režima opisao je u knjizi „Zabranjeno sjećanje“ objavljenoj 2011. godine.

⁴ PECIĆ, „Vlč. Juraj Paršić“, 96.; IKA, „Spomen za don Zoru Paršića“. Na pročelju crkve Paršić je postavio spomen-ploču s natpisom „Bogu na slavu, sv. Ivanu na čast, sebi na spomen i diku, 1940. u vjeri i slozi obnovili mještani“.

⁵ PARŠIĆ, „Sjećanja nekadašnjeg jasenovačkog župnika“, 422.

⁶ *Isto*, 422.; U članku don Juraj Paršić piše da je Hvar napustio 1941., „odmah po Veloj Gospi“, ali to se vjerojatno dogodilo 1942. jer su se partizanska djelovanja i prijetnje svećenicima te predstavnicima vlasti Nezavisne Države Hrvatske pojačale u ljeto 1942. i dobile na ozbiljnosti u nekoliko oružanih akcija, dok takvih događaja do Velike Gospe 1941. još nije bilo, usp. BARIĆ, „Otok Hvar u Drugome svjetskom ratu“, 13.-36.; Podatak da je Juraj Paršić bio župnik u Poljicima do Velike Gospe 1942. i u IKA, „Spomen na don Zoru Paršića“.

ih je uvjeravao da je morao napraviti tako kako je napravio (potpisao Rimske ugovore), ali je navodno rekao i da to „neće dugo tako ostati“.⁷

Župnik u Jasenovcu

U jesen 1942. godine Paršić je zamolio Nabiskupski ordinarijat u Zagrebu da mu dodijeli neku drugu župu dok rat ne završi. Uskoro ga je pozvao nadbiskup Alojzije Stepinac i predložio mu da preuzme Jasenovac. Ondje je u kolovozu te godine umirovljen dotadašnji župnik Franjo Čosić, koji se razbolio od teške bolesti.⁸

U Jasenovac je Paršić došao na blagdan Svih svetih, 1. studenoga 1942. godine. Dočekali su ga susjedni župnici, dekan u Krapju Franjo Babšek, župnik iz Novske Mirko Šrimpl te kolega iz travničkog sjemeništa vlč. Zvonimir Brekalo, ustaški satnik i duhovnik Ustaške obrane, postrojbe koja je čuvala jasenovački logor.⁹ Dobrodošlicu mu je uskoro poželio i povjerenik za logore Vjekoslav „Maks“ Luburić. Prema vlastitim riječima, započeo je rad s jasenovačkom djecom, okupivši ih u organizaciji Mali križari. Imali su i vlastito kino te davali predstave dvaput tjedno u punoj dvorani. Vjerojatno su mu u održavanju kino-opreme i puštanju filmova pomagali zatočenici jasenovačkog logora, ali to Paršić u svojem članku nije spomenuo.¹⁰ U dogovoru s vlč. Brekalom u zadatak je dobio ispovijedanje ustaša iz logorske postrojbe i straže za predstojeći Božić. Dolazili su mu u grupicama po dvadeset do trideset osoba u određene dane u tjednu. Ni jednog ustašu nije vidio bez molitvenika kao što su „Sv. Ante“, „Zdravo Tijelo Isusovo“ ili „Kruh Nebeski.“¹¹

Uskoro je Paršić postao značajna osoba društvenog života u mjestu i među odraslim Jasenovčanima. U svibnju 1943. izabran je za predsjednika Hrvatskog prosvjetnog ognjišta Svačić, koje je bilo krovna organizacija mjesnih kulturnih, prosvjetnih i dobrotvornih društava. Obuhvatila je dobrovoljno vatrogasno društvo (koje je ima-

⁷ *Isto*, 423.; Ovo se moglo dogoditi za vrijeme nekog od ranijih Paršićevih posjeta Zagrebu, prije nego što je Hvar napustio za stalno. Jedine zabilježene javne manifestacije protiv Rimskih ugovora dogodile su se u Zagrebu oko Božića 1941. godine.

⁸ MAČKOVIĆ-SKULA, Mića, *Tri stoljeća župe Jasenovac*, 46.; Vlč Franjo Čosić upravljao je župom od veljače 1942., umro je u siječnju 1943., a njegov sprovod vodio je vlč. Juraj Paršić.

⁹ BULJAN, HORVAT, *Prešućene novljanske žrtve*, 1106.; Prvu sahranu u Jasenovcu Juraj Paršić obavio je 23. studenoga 1942., a posljednju 12. siječnja 1945., prema knjizi umrlih župe Jasenovac.

¹⁰ HR-HDA, ZIG NDH, kut. 72, I-96, 410; Izvješće o radovima u radnom logoru Jasenovac, rad zatočenika na „slikokazu u Jasenovcu“, kinoprojektor je bio proizveden u austrijskoj elektrotehničkoj kompaniji Elin.

¹¹ PARŠIĆ, „Sjećanja nekadašnjeg jasenovačkog župnika“, 427.

lo svoju glazbu), zatim Hrvatsko seljačko pjevačko društvo Svačić te predstavnike župne crkve sv. Nikole.¹² Za blagajnika udruge izabran je Milan Ćukac, koji je bio zaposlen u upravi jasenovačkog radnog logora na poslovima blagajne i knjigovodstva.¹³ U odbor udruge izabran je i Janko Janjušić, čija je kći Ljubica bila udana za zapovjednika logora Ivicu Brkljačića.¹⁴

Prilikom posjeta Zagrebu 1943. svratio je do nadbiskupa Stepinca i ispričao mu svoje dojmove o Jasenovcu. U Zagrebu ga je bivši njegov profesor Ivo Juras pitao bi li se mogao raspitati za njegova rođaka koji je dospio u logor. Pitao je jednog ustaškog poručnika za savjet, a ovaj mu je preporučio da stupi u Ustašku obranu, jer će dobiti čin i tako imati više prilika za pomaganje zatočenicima. Paršić kaže da je donio odluku da će otići u Zagreb i „pretvoriti se u ustaškog satnika“.¹⁵ Napustio je Jasenovac polovinom siječnja 1945. i više se nije vraćao. U Zagrebu je stupio u ustašku službu i dobio čin satnika. Radio je u Pozadinskom stožeru Ustaške obrane, kojim je zapovijedao dr. Šime Cvitanović, liječnik, kirurg koji je istodobno bio i ravnatelj zagrebačke bolnice Rebro. Paršić je obilazio glavni grad noseći ustašku odoru crne boje, a imao je časničku odoru smeđe-zelene boje.¹⁶ Dana 25. travnja doznao je da se u Zagrebu u pritvoru nalaze ustaški ministri Mladen Lorković i Ante Vokić, koji su u kolovozu 1944. smijenjeni s položaja i kasnije internirani u Lepoglavi. Paršić je opisao kako ih je tajno posjetio, razgovarao s njima dva sata i potom ih ispovijedio, pričestio i dao bolesničko pomazanje kakvo se daje ljudima pred smrt. Ustvrdio je da su Vokić i Lorković oprostili svojim progoniteljima. „Moguće još iste noći, a najkasnije sljedeće noći, izveli su ih iz zatočenja i kamionom odvezli u pravcu Zagrebačke gore! Dva vitka zelena hrasta ondje padoše! Bilo je to prvih dana mjeseca svibnja 1945!“¹⁷, zapisao je Paršić.¹⁷

O broju žrtava u jasenovačkom logoru

Uz svjedočenje o posljednjim danima ministara Vokića i Lorkovića, posebno intrigantan dio članka u Hrvatskoj reviji Paršićeva je procjena o broju žrtava jasenovačkog logora. Prema njegovu mišljenju, u jasenovačkom kažnjeničkom logoru moglo je izgubiti živote između 30 i 40 tisuća ljudi.¹⁸ Uočljiva je podudarnost s bro-

¹² HR-HDA, Velika župa Livac-Zapolje, kut. 1, br. 8587/43

¹³ BULJAN, HORVAT, *Prešućene novljanske žrtve*, 674.

¹⁴ VUKIĆ, „Brušanin Ivica Brkljačić“, 213-225.

¹⁵ PARŠIĆ, „Sjećanja nekadašnjeg jasenovačkog župnika“, 431.

¹⁶ *Isto*, 432.

¹⁷ *Isto*, 439.

¹⁸ *Isto*, 428.

jem od „nekoliko (vjerojatno 3-4) desetaka tisuća zatočenika“, koliko kao procjenu iznosi i Franjo Tuđman u svojim „Bespućima povijesne zbiljnosti“. Tu je procjenu Franjo Tuđman iznio nakon što je posjetio Jurja Paršića, koji je osamdesetih godina živio u austrijskom mjestu Glonnu.¹⁹

Zanimljivo je usporediti članak iz Hrvatske revije, nastao četrdeset godina nakon rata, sa zapisnikom ispitivanja Jurja Paršića pred istražiteljima OZN-e, nastalim netom po svršetku rata. Ispitivan je u Zagrebu, 19. lipnja 1945., nakon što je zarobljen kod Maribora, povlačeći se s bolničkim vlakom Ustaške obrane prema Austriji. I zapisnika se vidi kako, očekivano, umanjuje svoju ulogu u događanjima, a pripisuje si čak zasluge za smjenu zapovjednika logora Ivica Matkovića, koji je početkom 1943. godine napustio Jasenovac.²⁰ Međutim, Matković je u vrijeme kad je Paršić stigao u Jasenovac, u studenome 1942., već praktično bio na odlasku, maknut iz operativnog vođenja logora, nakon što mu je u logoru u lipnju strijeljan brat Ljubomir, umiješan u pokušaj krađe novca i drugih vrijednih stvari, zajedno s nekoliko istaknutih zatočenika, voditelja pojedinih radnih grupa.²¹

Paršić je rekao, ili je bar tako zapisano, da je od upravitelja bolnice u Jasenovcu Marina Jurčeva dobio podatak da je do kolovoza 1943. u logoru ubijeno – 500 000 ljudi! Tvrdi da nikad nije bio u logoru, nego je samo uz propusnicu prošao cestom koja je vodila „pored logora“.²² Odgovarao je kako je o događajima uglavnom saznavao iz druge ruke, a opisivao je i događaje koji su se zbili prije nego što je došao u Jasenovac, a i neka zbivanja nakon što je otišao iz Jasenovca. Rekao je da je putem Katoličke akcije iz Zagreba dobivao upite za sudbine interniranih, uglavnom Židova, a upiti su stizali i iz Vatikana. Stoga je preko poznanika ustaše Ivica Tomića pitao u upravi za te ljude i za neke dobio potvrdu da su u logoru, živi, dok je za druge stajalo da više nisu u logoru.²³

Pred istražiteljima OZN-e drukčije je opisao razlog svog odlaska iz Jasenovca. Ispričao je da je pukovnik Marko Pavlović, zapovjednik 1. Ustaškog obranbenog sdruge, od njega zatražio da uđe u ustaške redove i postane profesor u časničkoj školi u Jasenovcu. Paršić je rekao da je od Nadbiskupskog duhovnog stola zatražio razrješenje od službe, a kako na dva svoja zahtjeva nije dobio odgovora, „napustio

¹⁹ TUĐMAN, Franjo, *Bespuća povijesne zbiljnosti*, 316.; IKA-Informativna katolička agencija, „Sjećanje na don Zoru Paršića“

²⁰ HR-HDA-306, ZKRZ-Zh, kut. 260, 13371

²¹ MILETIĆ, ANTUN, *Koncentracioni logor Jasenovac*, 1029.; VUKIĆ, Igor, *Radni logor Jasenovac*, 192-195.

²² Premda to znači da je bio u logoru, jer je cesta koja je spajala Jasenovac sa selom Košutarica na istočnoj strani logora prolazila kroz sam logor, uz savsku obalu.

²³ HR-HDA, ZKRZ-Zh, kut. 260, 13371

je u siječnju 1945. Jasenovac da izbjegne zahtjev zapovjednika Pavlovića da prijede u logor“.²⁴

Iako je Paršićev članak iz Hrvatske revije donio niz zanimljivih podataka o logoru u Jasenovcu, a među njima i procjenu broja žrtava, koja je bila kudikamo manja od do tada objavljivanih i službenih u Jugoslaviji (gdje je na snazi bio broj od 700 000 navodnih žrtava), na njega dugo nije bilo nikakve reakcije. Tek sedam mjeseci poslije, ponovo u Hrvatskoj reviji, pojavio se članak koji se bavi Paršićevim memoarskim zapisom. Svojim je pismom časopisu reagirao Srećko Rover, hrvatski politički emigrant iz Australije.²⁵ Rover je ocijenio da je Juraj Paršić svojim tekstom „nehotice optužio svoj vlastiti hrvatski narod bajkama o izmišljenim žrtvama u Jasenovcu“. Istaknuo je, međutim, da sam nije bio u Jasenovcu pa je objasnio da je Paršićev članak poslao svojem poznaniku, ustaši Mirku Vučiću, koji je poslije rata živio u Austriji, a za vrijeme rata je bio vojnik u Ustaškoj obrani u Jasenovcu. Vučić mu je poslao odgovor na Paršićeve tvrdnje. Rover je taj odgovor prosljedio Hrvatskoj reviji i odgovor je bio objavljen pored Roverova pisma u istom broju Hrvatske revije. Vučićev odgovor nosio je podnaslov „Jedno svjedočanstvo“.²⁶

Sadržaj Vučićeva pisma podudara se s nizom izvornih dokumenta iz Jasenovca te izjavama drugih sudionika događaja, uz ostalo, i bivših zatočenika. Vučić navodi da je u Jasenovac došao u listopadu 1942. kao 18-godišnjak mobiliziran u ustašku vojsku. Poslan je u Jasenovac, gdje je njega i ostale mlade vojnike dočekao natporučnik Prpić, koji im je objavio da će biti uvršteni u 4. strojnički sat 1. ustaške obrambene bojne. Zapovjednik je bio poručnik Josip Knežević. Nakon završetka obuke ti su mladi vojnici određeni za pratnju zatočenicima koji su odlazili na radove izvan logora.²⁷

„Naša je dužnost čuvati zatočenike, inače sa zatočenicima nismo imali nikakvog drugog posla. Što će oni raditi, i kako će raditi, to nije bila naša briga. Svaka zatočenička grupa imala je desetara. Desetar je znao što treba raditi i koliko treba napraviti, kad treba početi, kad je odmor i kad treba završiti. Kad smo pošli u pratnju, rečeno nam je da ovdje ima nešto Židova i da naspram njima trebamo biti uljudni, jer su isti ovdje dopremljeni, da ih se spasi od Nijemaca. Nijemci bi

²⁴ *Isto.*

²⁵ ROVER, Srećko, „Povodom sjećanja nekadašnjeg jasenovačkog župnika“, 314.; Rover je u Drugom svjetskom ratu bio u ustaškim redovima, sudjelovao je u akciji „10. travnja“, kojom su se 1947. i 1948. u Jugoslaviju ubacivali bivši ustaše u namjeri podizanja ustanka protiv komunističke vlasti (poznata i kao akcija Božidara Kavrana). Rover je služio kao vodič do granice tako da nije bio uhićen, emigrirao je u Australiju i u Melbourneu je vodio ogranak Hrvatskog narodnog otpora, v. ROVER, *Svjedočanstva i sjećanja*.

²⁶ *Isto*, 325.

²⁷ *Isto.*

ih odpremili u Njemačku“, napisao je Mirko Vučić. Prema njegovim riječima u logoru je bilo oko 1500 do 2000 zatočenika. Naveo je i nekoliko imena logoraša koje je upoznao, a koji su bili pušteni u vrijeme njegove službe: Bogdan Kušljčić, Ivan Gavranović i Salih Topić.²⁸ U dugačkom odgovoru opisao je niz događaja iz jasenovačkog logora (detaljno o radionicama, o dijelu logora zvanom Kožara, o nekoliko zatočeničkih bjegova iz logora i slično, što se sve podudara s dostupnim dokumentima i drugim svjedočenjima). Vučić je uz ostalo uočio kako Paršić piše iz druge ruke, onako „kako se čulo“, „kako se govorkalo“... „Kakve sramote od Hrvata, jasenovačkog dušobrižnika, da on uvijek spominje što se je govorkalo, a ne što je on vidio. Na sličan način pišu i jugoslavenski pisci i prenose ‘što se je govorkalo’“, predbacio je Paršiću.²⁹

I dodao da su mnoge stvari kod Paršića netočne – sve do „netočne cifre od 30-40 tisuća“. Na kraju je zaključio, te 1985. godine: „Ovo što sam iznio gore, istina je i mnogi zatočnici su još na životu, oni koje sam spomenuo a i drugi čijih se imena više ne sjećam. Kada oni budu smjeli slobodno govoriti, vidjet će se, da Jasenovac nije bio zloglasan, kako se to želi prikazati...“³⁰

Dopisivanje s Dinkom Šakićem

Realniji prikaz zbivanja u Jasenovcu nije se do šire javnosti uspio probiti ni 15 godina nakon tih Vučićevih rečenica, premda je Hrvatska u međuvremenu postala samostalna država s demokratskim uređenjem i slobodnim izborima. Hrvatske vlasti 1998. godine organizirale su suđenje Dinku Šakiću, jednom od članova logorske uprave, koji je nekoliko mjeseci obnašao dužnost upravitelja jasenovačkog logora i njegovih radnih pogona.³¹ Šakić je izručen iz Argentine, gdje je do tada živio. Njegovi odvjetnici u zagrebačkom procesu Ivan Kern i Branko Šerić prikupili su određeni broj dokumenata koji su išli u prilog njihovu branjeniku. Dinko Šakić osuđen je na kraju procesa na 20 godina zatvora, najtežu moguću kaznu koja je postojala u kaznenom zakonu u vrijeme njegova izručenja.

²⁸ *Isto*, 327.; Bogdan Kušljčić bio je mladić koji je u logoru radio kao brijački naučnik. Nakon puštanja iz logora, imao je poslije rata svoju brijačnicu u Bosanskom Brodu i Sarajevu, prema informacija dobivenim od članova njegove obitelji.

²⁹ *Isto*, 329.

³⁰ *Isto*.

³¹ Dinko Šakić (Studenti kod Imotskog, 1921. – Zagreb, 2008.) bio je upravitelj logora u Jasenovcu od travnja 1944., kada logor napušta dotadašnji zapovjednik Ivica Brkljačić, do listopada 1944., kada upravu logora i njegove radne službe preuzima Hinko Dominik Piccili.; Vanjskim osiguranjem logora od 1943. do 1945. zapovijedao je ustaški pukovnik Marko Pavlović, v. Tko je tko u NDH, 314.

U dokumentaciji za potrebe obrane koju su prikupili Šakićeva obitelj i braniteljski tim našla su se i dva pisma koja je Šakiću pisao don Juraj Paršić 1976. iz njemačkog grada Neuburga, gdje je tada bio na svećeničkoj službi. Preko tih pisama može se pokušati procijeniti kakav je bio Paršićev odnos prema Šakiću.

U prvom pismu iz rujna 1976., Juraj Paršić obraća se Šakiću formulacijom „odani Vam od nekoć suborac“. Nakon što na početku pisma kaže da se dugo nisu čuli, svećenik piše: „Lijepo se sjetiti svega prošloga, a ja se svega toga još dobro sjećam: neka nostalgija za onim lijepim, iako teškim i bolnim. Ja se Vas vrlo dobro sjećam“. ³² Spominje i kontakte s Vjekoslavom Maksom Luburićem: „Ponovit ću ono što sam nekoć bio i Starome (Maksu) pisao. Srce mi je gorjelo za Hrvatsku, ali mi savjest nije mogla sve potpisati što se je tu radilo. Taj žrvanj od nekada ‘smeta’ me još i danas. Stari mi je bio onomadne pisao, da bi to bilo divno, da se navratim jednom k njemu u Madrid. Ali do toga nije došlo. Sad kad bih mogao, njega nažalost nema. Ali neka ste Vi tu, Bogu hvala! Čuo sam za Vaš rad pa bih rekao, kao da ste mene pitali, kako bi trebalo činiti.“ ³³ Paršić je Šakiću zatim opisao probleme koje hrvatskim aktivistima pravi njemačka socijaldemokratska vlada Williya Brandta i nada se da će se uskoro prilike promijeniti, da opet uzmu kormilo u ruke njemački rodoljubi. Piše da je „vrijeme da Brandt bude i verbrannt“ (u prenesenom značenju: nek’ Brandt izgori, tj. propadne, izgubi na izborima, op. a.) „jer s njim Njemačka sve dublje upada u blato - ruske demokracije.“ ³⁴

U sljedećem pismu, upućenom u studenome 1976. „dragom gosponu Dinku“, Paršić povlađuje Šakićevoj ideji da hrvatski aktivisti, jer im se onemogućava rad, „krenu u podzemlje“. „To mi se jako sviđa“, piše Paršić, „ali za to treba iz temelja započeti i otkriti ljude. Hoćete li ih naći? To me pitanje jako muči. Jer nema delikatnije stvari u čitavom kompleksu emigrantske politike nego što je ta.“ ³⁵

Paršić zatim dodaje: „Mislim na tolike infiltrirane udbaše koji su do savršenosti istrenirani da se umiješaju u sve hrvatske organizacije kao najčišći i najborbeniji. Ako niste znali: udbaši školuju ‘žrtve’ hrvatskog proljeća i ubacuju ih vani znajući da prema njima mi naivčine imamo neku neozbiljnu sentimentalnost. Poznato Vam

³² Dokumenti obrane sa suđenja Dinku Šakiću, pismo s nadnevkom 2. rujna 1976., s potpisom Jurja Paršića, u posjedu autora.

³³ *Isto*.

³⁴ Dokumenti obrane na suđenju Dinku Šakiću, pismo s nadnevkom 2. rujna 1976., s originalnim potpisom Jurja Paršića, u posjedu autora.

³⁵ *Isto*, pismo s nadnevkom 16. studenoga 1976.

je da se u Rijeci nalazi fakultet te vrsti. Već smo ih iskusili u Njemačkoj. Ja sam za neke od njih garantirao, da dobiju njemački azil i dobiše ga.“³⁶

„Mnogo nade polažem u Vas i Vaše kako sposobnosti tako i odlučnost nastaviti radom na boljim temeljima, a sigurnijim efektom. Eto oni naši hrabri dečki, Bušić³⁷ i njegovi suborci, digoše zastor i drama je započela. To je samo jedan primjer mogućnosti od tisuću ostalih. Glavno je početi, upravo onako promišljeno i pripremljeno. A uskoro će sjediti na optuženičkoj klupi ne naši hrabri dečki nego naši tlačitelji“, napisao je Paršić.³⁸

Župnik u Zavalju, Drežniku, Vaganču i Rakovici

Premda je bio katolički svećenik te nositelj čina ustaškog satnika koji je u kasnu zimu i proljeće 1945. hodao Zagrebom u ustaškim časničkim odorama crne i smeđe-zelene boje, a prije toga više od dvije godine biti upravitelj župe na tako osjetljivom mjestu kao što je Jasenovac, Juraj Paršić ipak nije osuđen na najtežu, smrtnu kaznu.³⁹ Pod nejasnim okolnostima i s lažnim imenom Matej Marušić odlazi iz Zagreba i u poslijeratnom se vremenu kratko vrijeme nalazi u Tršću u Gorskom kotaru, a 1948. dolazi u Zavalje, u župu koja pripada Senjsko-modruškoj biskupiji. Kratki boravak u Zavalju ostavio je, kažu svjedoci, neizbrisivi trag. Poslao je u sjemenište neke dječake koji su postali svećenici: vlč. Mile Ivančić i fra Petar Žagar. Nakon godinu dana biskup mu dodjeljuje župe Rakovicu, Drežnik i Vaganac. Dolaskom onamo obnovio je vjerski život. Župni stanovi bili su spaljeni, a u Vaganču su partizani minirali i crkvu. Odabrao je za sjedište župu Drežnik, koja je u sredini između Rakovice i Vaganca. Župljani Drežnika pomogli su da se popravi spaljeni župni stan u

³⁶ *Isto.*

³⁷ Bušić je po svemu sudeći Zvonko Bušić, hrvatski politički aktivist u SAD-u, koji je s četvero suradnika 10. rujna 1976. oteo zrakoplov na letu iz New Yorka do Chicaga s namjerom da iz njega bace letke nad Parizom i Londonom i tako upozore na probleme hrvatskog naroda u Jugoslaviji. Nakon akcije osuđeni su na dugogodišnje zatvorske kazne, a Zvonko Bušić na doživotni zatvor. Pomilovan je i pušten nakon 32 godine te je doputovao u Hrvatsku. Nezadovoljan političkim životom i stanjem u državi, oduzeo si je život u rujnu 2013. godine, v. BUŠIĆ, *Zdravo oko-sjećanja*.

³⁸ Dokumenti obrane na suđenju Dinku Šakiću, pismo s nadnevkom 16. studenoga 1976.

³⁹ Postoje izjave da je Juraj Paršić bio osuđen na smrt pa pomilovan, no o tome nismo uspjeli pronaći podatke u dostupnim dokumentima. Njegov formalni zapovjednik u 1945. godini, dr. Šime Cvitanović, premda je bio liječnik i cijeli je rat radio kao liječnik i ravnatelj bolnice na Rebru te nije mogao biti optužen za neki ratni zločin, svejedno je osuđen na smrt. Na smrt su, bez ozbiljne krivnje, osuđeni i mnogi katolički svećenici, usp. MAMIĆ, DUMANČIĆ, *Strijeljane osobe u Zagrebu 1945.-1946.*, 77. i 420.

Drežniku. Pri tome su vlasti ometale popravak i prijetile vjernicima koji su se usudili dragovoljno raditi.⁴⁰

Sukob s crkvom i religijom bio je važna karakteristika politike Komunističke partije u političkoj i kulturnoj sferi poslije Drugog svjetskog rata pa tako i na Kordunu odnosno u slunjskom kotaru i mjestima Paršićeva službovanja. Partija je suzbijala djelovanje i Srpske pravoslavne crkve, no glavna oštrica bila je uperena prema Katoličkoj crkvi. Ona je „imala međunarodnu podršku, bila organiziranija i utemeljenija u narodu i zadavala je novim vlastima mnogo brige u dijelovima Korduna u kojima su živjeli Hrvati i u cijeloj Hrvatskoj.“⁴¹

Dodatni problem bili su međunacionalni odnosi između Hrvata i Srba, opterećeni ratnim zbivanjima. „Duboke rane iz rata nisu zarastale, a politika bratstva i jedinstva koja je intenzivno provođena i davala izvjesne rezultate, nije mogla riješiti problem i spriječiti česte izljeve mržnje, incidente i sukobe.“⁴² I samo djelovanje nove vlasti pridonosilo je stvaranju nepovjerenja među narodima – od obnove, premještanja prosvjetnih radnika, otkupa, kolektivizacije, nepravilnosti u radu državnih organa, sve se to prelomalo kroz prizmu odnosa dvaju naroda. „Nezadovoljnici među Srbima su imali osjećaj da im primat u Narodnooslobodilačkom ratu nije dovoljno priznat, a ostaci NDH i ustaštva nisu u potpunosti uništeni, dok su nezadovoljni Hrvati smatrali da u novoj državi svu vlast i privilegije imaju Srbi.“⁴³ Sukobe su pažljivo pratila nadležna tijela pa je tako na sastanku predstavnika Javnog tužilaštva, UDB-e i odsjeka unutarnjih poslova kotara Slunj 3. studenoga 1947. zaključeno da na terenu kotara „imade u priličnoj mjeri širenja šovinističke mržnje između srpskog i hrvatskog naroda i to naročito u onim mjesnim narodnim odborima u kojima žive i srpski i hrvatski narod. Izljevi mržnje su primijećeni u Kordunskom Ljeskovcu, Drežniku, Rakovici, Cetingradu i Gojkovcu, i to ‘naročito po gostionama kada se ljudi opiju pošto se tada osjećaju više slobodni’.“⁴⁴

Rakovačka i drežnička crkva nisu u ratu bile spaljene ili srušene. U Rakovici je, međutim, spaljen župni stan s najvećom bibliotekom u biskupiji. U Vagancu su i crkva i župni stan bili potpuno razoreni pa su vjernici dolazili u Drežnik. Nedjeljom su kolone žena i djece stizale u sedam kilometara udaljeni Drežnik. „Bili ste junak Rakovice i Drežnika!“, napisao je Paršiću 1964. u pismu upućenom iz Kalifornije jedan Rakovičanin, svjedok tog vremena.⁴⁵

⁴⁰ PEČIĆ, „Vlč, Juraj Paršić“, 99.

⁴¹ BONDŽIĆ, „Kordun u socijalističkoj Jugoslaviji (1945-1990)“, 376

⁴² *Isto*, str. 381.

⁴³ *Isto*.

⁴⁴ *Isto*.

⁴⁵ NAZg, Ostavština Vilima Cecelje, prepiska s Jurjem Paršićem, kut. 1; Pismo Jurju Paršiću

Paršić je dao u drežničkoj crkvi izgraditi „Vaganački oltar“ posvećen Majci Božjoj. Jednom mjesečno tu je davao „Vaganačku misu“. Poticao je i molitve po kućama jer vlasti nisu dopuštale obnovu crkve. I opet se predano bavio djecom i mladima i oduševljavao mlade za svećenička zanimanja. Poslao je u sjemenište desetke mladića, a svećenicima su postali vlč. Ivica Vuković iz Drežničkog Selišta i vlč. Mile Pecić iz Vaganca.⁴⁶

Represija koju su provodili UDB-a kao politička policija i javni organi sigurnosti, narodna milicija, tužilaštva i sudovi, dodatno se pojačavala nakon događaja kakvi su bili sukob Jugoslavije i Informbiroa 1948., Cazinske bune u svibnju 1950, krize oko Trsta 1953. i slično.⁴⁷ Predstavnici Katoličke crkve bili su pod stalnom prismotrom, a komunisti su redovito kažnjavali članove svoje organizacije ako bi sudjelovali u religijskim obredima, osobito u dijelovima Korduna gdje je živjelo hrvatsko stanovništvo. „Sredinom 1954. je ocjenjivano da Savez komunista u nekim krajevima ‘nije držao situaciju u rukama’, da je gubio u borbi sa klerom i da je posebno gubio utjecaj na omladinu. Bilo je shvaćanja i da je djelovanje svećenika ‘legalna forma kroz koju se javljaju razni naši neprijatelji’.“⁴⁸ Moguće je da je pritisak na Paršića bio povezan i s činjenicom da je bio svećenik u onako osjetljivom mjestu kao što je ratni Jasenovac pa je i to moglo utjecati na njegovu odluku da se prebaci preko granice. U to je vrijeme i inače zabilježen rast pokušaja bijega i drugih građana u inozemstvo iz raznih razloga. Primjerice, 1954. s prostora Karlovca i okolice na bijeg se odlučilo 109 ljudi, od kojih je 82 uspjelo pobjeći, dok je 25 uhićeno, a četvorica su bila odvrćena od bijega.⁴⁹ Odlazak omiljenog svećenika u inozemstvo 1958. za vjernike je, kažu, bio pravi šok. Tek su neki mogli naslutiti o čemu se radi kad se Paršić ilegalno prebacio u Austriju.

Paršićeva djelatnost u Austriji i Njemačkoj

Od 1958. bio je dušobrižnik u Linzu i okolici, prvo u prihvatnom centru za izbjeglice iz Jugoslavije (uglavnom Hrvate) u selu Asten (udaljenom nekoliko ki-

upućeno je 1964. iz Kalifornije. Ime i prezime pošiljatelja napisano je rukom: ime je čitko – Vinko, a prezime je malo teže čitljivo, a moglo bi biti Padjen ili Pudja(n). U ovom se fondu, u dvije arhivske kutije, nalaze uglavnom pisma koja su pisana Jurju Paršiću, a samo je u nekoliko pisama on autor, odnosno pošiljatelj.

⁴⁶ PECIĆ, „Vlč. Juraj Paršić“, 100.

⁴⁷ BONDŽIĆ, „Kordun u socijalističkoj Jugoslaviji (1945-1990)“, 383, 393. Bondžić navodi da su Komunistička partija i njezini represivni organi pisali da je u Drežniku 1949. postojala grupica ljudi koja je održavala tajne sastanke nezadovoljni politikom režima.

⁴⁸ *Isto*, 395.

⁴⁹ *Isto*, 394

lometara od Linza) pored gradića Ennsa na ušću rijeke Enns u Dunav, a potom od 1960. u centru-logoru u središtu Linza.⁵⁰ Ondje 1964. dobiva bratovo pismo s obavijesti da im je umro otac Mate. Slijedi te godine i pismo iz konzulata SFRJ, u kojem ga pozivaju na razgovor. U pozivu se objašnjava da je „nastupila zakonska rehabilitacija pa može dobiti dio imovine u Starigradu na Hvaru, koji mu je konfisciran“.⁵¹ Piše mu i tadašnji župnik iz Jasenovca Srećko Vuzem i pita zna li što o sudbini župne spomenice iz razdoblja Drugog svjetskog rata: „Nema joj ni traga. Sumnjam da ste je Vi morali nekamo skloniti prije nego ste pobjegli.“⁵² Vuzem u pismu spominje da je od Jasenovca samo ostala crkva, zgrada društva Svačić i župni dvor te škola, dok su sve druge kuće spaljene. „Srbi su se svi lijepo vratili kako ste i sami rekli onim ustašama“, piše Vuzem pitajući Paršića bi li mu iz Austrije mogao poslati komad svećeničke odjeće, jednu misnicu, jer je crkva 1945. „ostala bez svega“.⁵³ Te 1964. godine Juraj Paršić dobiva i pismo-zahvalnicu za pomoć od Vasilija Šurlana, svećenika koji je bio među osnivačima Hrvatske pravoslavne crkve. Pismo završava riječima „Za dom, spremni!“⁵⁴ Iste je godine Vasilij Vaso Šurlan i umro, u 76. godini života, te je pokopan u Linzu.⁵⁵

Juraj Paršić dobiva tih dana još jedno pismo iz Kalifornije od Vinka iz Rakovice, koji ga pozdravlja, opisuje neke događaje tih dana u SAD-u (uz ostalo i posjet Josipa Broza Tita 1963. SAD-u), te na kraju zaključuje: „U nama čuči i čučat će cijelog života pošteno i junačko ustaško srce!“⁵⁶

⁵⁰ NAZg, Ost. V. Celclje, prepiska J. Paršića, kut. 1; Adresa logora bila je Dürrerstrasse 3, Linz.

⁵¹ *Isto*, pismo upućeno J. Paršiću s nadnevkom 7. srpnja 1964. potpisuje vicekonzul Ignjatije Zatezalo. Iz tog dopisa može se zaključiti da je protiv Jurja Paršića ranije bila donesena neka presuda u kojoj je bila uključena i konfiskacija imovine.

⁵² *Isto*, pismo upućeno J. Paršiću s nadnevkom 20. listopada 1964.; Srećko Vuzem bio je upravitelj župe u Jasenovcu od prosinca 1958. do svibnja 1978. godine, v. MAČKOVIĆ-SKULA, Mića, *Tri stoljeća župe Jasenovac*, 36. i 72.-73.

⁵³ *Isto*, pismo župnika Srećka Vuzema upućeno J. Paršiću, 20. listopada 1964.

⁵⁴ *Isto*, pismo Vasilija Šurlana upućeno J. Paršiću 23. travnja 1964.: Vasilije Vaso Šurlan bio je pravoslavni svećenik, a do 1942. pripadao je parohiji u Zemunu (protojerej zemunski). Nakon dolaska u Zagreb s grupom zagrebačkih pravoslavaca (Teodor Vukadinović, Petar Lazić, Dušan Jakić) sudjeluje 8. travnja 1942. na sastanku s poglavnikom Antom Pavelićem na kojem se razgovaralo o organizaciji Hrvatske pravoslavne crkve, v. POŽAR Petar, *Hrvatska pravoslavna crkva*, 137., 148., 285.

⁵⁵ NAZg, Ost. V. Celclje, prepiska J. Paršića, kut. 2; Prema osmrtnici koja se nalazi među pismima upućenima J. Paršiću, Vasilije Šurlan umro je 17. studenoga 1964. u 76. godini, a pokopan je u Linzu, na gradskom groblju St. Martin – Waldfriedhof. Na osmrtnici stoji da je bio „erzpriester der griech-katolisch“, što znači da je poslije rata prešao u redove grkokatoličkih svećenika.

⁵⁶ *Isto*, kut. 1, pismo od 23. listopada 1964.

Od 1967. Juraj Paršić se nalazi u biskupiji Rottenburg u Njemačkoj, gdje je 1967. preuzeo župu Neuburg. Te godine dolazi u sukob s nekim župljanima koji su počeli o njemu širiti klevete „da se bavi politikom, da je pokvarenjak, trgovac i švercer“. U pismu upućenom nadređenima, Juraj Paršić sve je negirao te predložio da ga nekamo premjeste ako je izgubio njihovo povjerenje.⁵⁷

Iz dostupnih dokumenata nije poznat daljnji tijek ovog sukoba. Paršić je 1981. godine bio umirovljen zbog zdravstvenih razloga, ali je i dalje bio pastoralno aktivan. Od 1981. do 1991. bio je smješten u Glonnu blizu Münchena.

Smrt je velečasnog Jurja Paršića zatekla na Duhove, 19. svibnja 1991. godine.

Zaključak

Život, ili Božji plan u koji je vjerovao, odveli su svećenika Jurja Paršića na neočekivana mjesta i učinila ga sudionikom neobičnih događaja. Upravljaio je župom u mjestu Jasenovcu u vrijeme Drugoga svjetskog rata, u mjestu pored kojeg se nalazio radni i sabirni (koncentracijski) logor, pod upravom vlasti Nezavisne Države Hrvatske, koji izaziva snažne političko-povijesne prijepore još i danas (kao i sama ta vlast, odnosno država). Nakon što su ga na kraju rata zarobili pripadnici Jugoslavenske armije, život mu je poklonio režim koji izrazito nije bio sklon ljudima njegove biografije. Skriven pod lažnim imenom upravljao je župama Zavalje, Drežnik, Vaganac i Rakovica, u složenom poratnom vremenu, na prostoru gdje su stanovnici katolici, Hrvati, bili izloženi velikim pritiscima i iskušenjima. Nakon 1958. godine nalazi se u iseljeništvu, gdje pomaže novoj skupini ugroženih ljudi, onima koji su zbog političkih i inih razloga pobjegli ili napustili Jugoslaviju i prepustili se neizvjesnoj emigrantskoj sudbini. I onda, 1985. godine, kad se već pojavljuju zametci demokratskih gibanja na jugoistoku Europe, Juraj Paršić javlja se memoarskim zapisom u Hrvatskoj reviji, u kojem donosi niz novih podataka o sudbini ustaških ministara Ante Vokića i Mladena Lorkovića te o zbivanjima u logoru u Jasenovcu, čemu je mogao biti upućenim svjedokom. Iznosi za to vrijeme gotovo šokantnu procjenu o 30-40 tisuća žrtava jasenovačkog logora. Tada je službeni broj u Jugoslaviji, u koji se pod prijetnom zatvora nije smjelo sumnjati, bio 700 000. Njegov broj je dva i više puta manji i od sadašnjeg službenog broja u samostalnoj Republici Hrvatskoj koji iznosi 83 145. Nije bilo mnogo reakcija na njegov istup, no poneki su sudionici događaja ubrzo osporili njegovo svjedočenje. Snažno osporavanje iznio je logorski stražar, bivši ustaša Mirko Vučić, čiju izjavu

⁵⁷ *Isto*, kut. 2, Paršićevo pismo od 29. rujna 1967.

potvrđuju i drugi, mnogo kasnije otkriveni dokumenti i svjedoci. Dojam je kako je rat koji je izbio pri raspadu Jugoslavije znatno usporio rasvjetljavanje kontroverzi iz novije hrvatske povijesti. Da su ranije provedena istraživanja, pa i sa svjedocima koji su još bili na životu, bilo bi možda lakše saznati koliko je opravdana Paršićeva procjena o broju jasenovačkih žrtava ili bi se mogli razumjeti motivi zbog kojih ju je iznio. S jedne strane, Paršić je bio etabliran u društvu jasenovačkih sudionika događaja. Kao mjesni župnik komunicirao je i s predstavnicima ustaške uprave, zatim s mještanima od kojih su mnogi radili u logoru kao civilni namještenici, a susretao se i sa zatočenicima koji su obavljali povremene radove u mjestu. Zbog svega toga mogao je imati pouzdane informacije o stanju u logoru. S druge strane, njegove su procjene odmah osporili neki sudionici tih zbivanja. I kasnija arhivska i terenska istraživanja ne podupiru njegovu procjenu o desecima tisuća žrtava. Ni svjedočenja objavljena još u vrijeme socijalističke Jugoslavije ne potkrepljuju teze o desecima tisuća žrtava (npr. sjećanja Riffera, Hubera, Cilige, Miliše, zatim Židova koji su bili u logoru u izjavama za knjigu „Sećanja Jevreja na logor Jasenovac“ itd.). Njegovu procjenu broja žrtava u jasenovačkom logoru ne podupiru ni brojni autentični dokumenti iz tog vremena, popisi zatočenika, transportne liste i slično. Iz korespondencije se vidi kako se Paršić vrlo prijateljski dopisuje s Dinkom Šakićem i drugim poznanicima koji su pripadali ustaškim redovima. Neobično je to kad se uspoređi s drugim poslijeratnim emigrantskim odnosima, gdje su se ljudi nastojali distancirati i od onih aktera u ustaškim redovima kojima se nije moglo pripisati nikakvo zločinačko djelovanje, a kamoli tako bremenito raznim opisima, kao što su to bili događaji u jasenovačkom logoru. U svakom slučaju događaji iz života velečasnog Jurja Paršića, njegovi zapisi i korespondencija, otvaraju mnoga pitanja na koja će možda odgovoriti buduća istraživanja.

Bibliografija

Arhivski i neobjavljeni izvori

HR-HDA: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb:

fond 253, Velika župa Livac-Zapolje.

fond 306, ZKRZ: Zemaljska komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njegovih pomagača.

fond 1549, ZIG-NDH: Zbirka upravnih i vojnih vlasti NDH i NOV.

NAZg: Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Ostavština Vilima Cecelje.

Dokumenti obrane sa suđenja Dinku Šakiću 1998.-1999., u posjedu autora.

Literatura

BARIĆ, Nikica. „Otok Hvar u Drugom svjetskom ratu“. *Politički zatvorenik* (2017), br. 287: 13-36

BONDŽIĆ, Dragomir. „Kordun u socijalističkoj Jugoslaviji (1945-1990)“. U: *Kordun od Vojne granice do Republike Srpske Krajine 1881-1995*, ur. Momčilo Pavlović. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2018, 317-494.

BULJAN, Alojz; HORVAT Franjo. *Prešućene novljanske žrtve*. Novska: Ogranak Matice hrvatske, 2011.

BUŠIĆ, Julienne. *Zdravo oko-sjećanja*. Zagreb: Večernji list, 2014.

DIZDAR, Zdravko; GRČIĆ, Marko; RAVLIĆ, Slaven; STUPARIĆ, Darko, ur. *Tko je tko u NDH, Hrvatska 1941.-1945*. Zagreb: Minerva, 1997.

MAČKOVIĆ-SKULA, Mića. *Tri stoljeća župe Jasenovac*. Jasenovac: vlastita naklada, 2021.

MAMIĆ, Petar; DUMANČIĆ, Fabijan, ur. *Strijeljane osobe u Zagrebu 1945.-1946*. Zagreb: Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, 2022.

MILETIĆ, Antun. *Koncentracioni logor Jasenovac, dokumenti, knjiga II.*, Beograd: Narodna knjiga; Jasenovac: Spomen područje Jasenovac, 1986.

PARŠIĆ, Jure. „Sjećanje nekadašnjeg jasenovačkog župnika na neke događaje onoga vremena...“. *Hrvatska revija* 35 (1985), br. 3: 422-439.

PARŠIĆ, Rando. *Zabranjeno sjećanje*. Korčula: Dominikanski samostan sv. Nikole, 2011.

PECIĆ, Mile (M. P.). „Vlč. Juraj Paršić, u povodu 100. obljetnice rođenja, 1911.-2011.“. *Mostovi, godišnjak Slunjskog dekanata* (2011): 95-101.

POŽAR, Petar. *Hrvatska pravoslavna crkva u prošlosti i budućnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić, 1996.

ROVER, Srećko. „Povodom sjećanja nekadašnjeg jasenovačkog župnika vlč. Paršića“, *Hrvatska revija* 36 (1986), br. 2: 314-330

ROVER, Srećko. *Svjedočanstva i sjećanja*. Zagreb: Protektor, 1995.

SINDIK, Dušan, ur. *Sećanja Jevreja na logor Jasenovac*. Beograd: Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1972.

TUĐMAN, Franjo. *Bespuća povijesne zbiljnosti*: rasprava o povijesti i filozofiji zlozilja. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1989.

VUKIĆ, Igor. „Brušanin Ivica Brkljačić – manje poznati zapovjednik logora u Jasenovcu“. *Podplješivički graničari* 2019.-2020.-2021. (2022): 213-225.

VUKIĆ, Igor. *Radni logor Jasenovac*. Zagreb: Naklada Pavičić, 2018.

Tisak

Glas koncila, 2011

Internetske stranice

IKA – Informativna katolička agencija. „Spomen na don Zoru Paršića“. Pristup ostvaren 15. 12. 2002. <https://ika.hkm.hr/novosti/spomen-na-don-zoru-parsica/#>